

פרשת קרח-פוליטיקה לאומית והקרב על דעת הקהל

שי פינקלשטיין
רב קהילת ניצנים

במדבר פרק טז-

(א) ויקח קרח בריצהו ברכהת בולוי ודתו ואבירם בני אליאב ואון ברפלת בני ראובן:
(ב) ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים נשיאי עדה קראי מועד אנשי-שם:

מניעים שונים: (כהונה, מנהיגות)

(ג) ויקהלו על-משה ועל-אהרן ויאמרו אליהם רב-לכם כי כל-העדה כלם קדשים ובתוכם יקוק ומדוע תתנשאו על-קהל יקוק:

(י) ויקרב אתך ואת-כל-אחיך בני-לוי אתך ובקשתם גם-כהנה:

(יב) וישלח משה לקרא לדתו ולאבירם בני אליאב ויאמרו לא נעלה:

(יג) המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר כי-תשתרר עלינו גם-השתרר:

(יד) אף לא אל-ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו ותתור-לנו נחלת שדה וכרם העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה:

מקומות שונים:

(יח) ויקחו איש מחפתו ויתנו עליהם אש ושימו עליהם קטרת ויעמדו פתח אהל מועד ומשה ואהרן:

(יט) ויקהל עליהם קרח את-כל-העדה אל-פתח אהל מועד וינא כבוד יקוק אל-כל-העדה:

(כז) ויעלו מעל משכון-קרח דתו ואבירם מסביב ודתו ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם ונשיהם ובניהם וטפם:

א- משה -טיפול מנהיגותי במשבר:

מצאת בקיעים:

במדבר פרק טז

(ה) וידבר אל-קרח ואל-כל-עדתו לאמר בקר וידע יקוק את-אשר-לו ואת-הקדוש והקריב אליו ואת אשר יבחר-בו יקריב אליו:

(ו) זאת עשו קחו-לכם מחותות קרח וכל-עדתו:

(ז) ותנו בהון אש ושימו עליהו קטרת לפני יקוק מחור והיה האיש אשר-יבחר יקוק הוא הקדוש רב-לכם בני לוי:

(ח) ויאמר משה אל-קרח שמעו-נא בני לוי:

(ט) המעט מכם כי-הבדיל אלהי ישראל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם אליו לעבד את-עבדת משכון יקוק ולעמד לפני העדה לשרתם:

(י) ויקרב אתך ואת-כל-אחיך בני-לוי אתך ובקשתם גם-כהנה:

רמב"ן במדבר פרק טז פסוק ה

אבל טעם רב לכם בני לוי, בעבור כי קרח היה מפתה לכל השבטים כי לכבודם רוצה להחזיר העבודה לבכוריהם כאשר אמר (פסוק ג) כי כל העדה כולם קדושים, ומשה בחכמתו גלה מצפון לבו לכל העם כי הוא על כהונתו צועק, ואמר שדי לו בכבוד שבטו, רב לכם בני לוי. וחזר

ואמר שמעו נא בני לוי, לקרח גדולם, וזה טעם ויאמר משה אל קרח (פסוק ח), אבל כולל דבריו עם בני לוי, כי דברי משה בחכמתו פיוס לו ולכל השבט שלא ימשך אדם מהם אחריו:

אברבנאל במדבר פרק טז

הנה קרח התעורר במחלקתו אחרי מנין העם וסדור הדגלים כי להיות דתן ואבירם שכנים לקרח בדגלים נתחברו במעשה הזה. ואחר שנמנו הלויים ונתנו לאהרן ולבניו לעבוד עבודת הקדש קנאו כלם להיות נתונים לתונים לאהרן ולבניו. וכאשר בא אחר זה ענין המרגלים ונדע להם שכל העם היוצא ממצרים הזכרים ימותו במדבר. היה להם פתחון על כל דבר ודבר להתרעם ולומר שהוציאם ממצרים להמיתם במדבר ושלא הביאם אל הארץ. הנה אם כן באו הפרשיות כלם על סדר הזמנים והמשך המעשים כראוי. והנה קרח ועדתו סדרו לא לבד מחלוקת אחד כי אם שלשה מחלוקת כפי נושאייהם. המחלוקת הראשון היה לקרח לכהונה גדולה והיתה טענתו שלהיות ללוי אשר בחר השם ארבעה בניים עמרם ויצהר וחברון ועוזיאל. והיה שניתן המלכות למשה שהיה בן עמרם בכור לוי. היה ראוי שהבן השני ללוי והוא יצהר יזכה לכהונה גדולה וקרח היה בן בכור ליצהר א"כ הוא היה ראוי להיות כ"ג והמחלוקת והתרעומת השני היה לבכורות ישראל שהוסרה מהם עבודת המקדש וניתנה ללויים ובזה היה להם כדי בזיון וקצף כי הם היו מקריבים תחלה זבחים ועולות בראש העם ומשה נתן כבוד למשפחתו בני לוי. והמחלוקת והתרעומת הג' היה לבני ראובן לומר שמשה הסיר מהם כבוד הבכורה והממשלה ונתן המלכות והראשיות בדגלים לבני יהודה ובמחלוקת הארץ חלק הבכורה לבני יוסף וכבר נזכרו שלשת התרעומות האלה בכאן. כי הנה על הראשון אמר ויקח קרח מפני שהיה בן יצהר בן קהת בן לוי ועמו ובחברתו דתן ואבירם בני אליאב ואון בן פלת שהיו כלם אנשים גדולים וידועים ומה שלקח קרח דתן ואבירם הוא מפני מה שנאמר אחר זה בני ראובן ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים רוצה לומר וקרח ודתן ואבירם ואון בן פלת לקחו בדבריהם את בני ראובן וכן לקחו מבני ישראל חמשים ומאתים להתרעם כלם על משה אלה על הכהונה ואלה על בכורות ראובן ואלה על הבכורים.

רש"י הירש במדבר פרק טז פסוק ח

ויאמר, לא "וידבר", כאמור בפסוק ה: הוא פנה אליהם בלשון רכה כדי להפיס דעתם. הואיל ומשה פנה לקרח לחד ולדתן ולאבירם לחד, הרי נראה שהמרד נוצר משתי קבוצות השואפות לשני עניינים שונים. אף על פי שהיו מאוחדים במרד על משה ועל אהרן, היתה מגמת פניו של קרח שונה מזו של דתן ואבירם. קרח הלוי תבע את זכויות שבטו שנפגעו, כביכול, על ידי העדפתו של אהרן. הוא, המתיימר לטעון לשוויון הזכויות של הכל, קיבל ברצון את זכויות היתר שניתנו לו ולשבטו. אילו נהג בעקיבות, היה מוותר עליהן. אך הן לא הספיקו לו, ובמסווה של שוויון הזכויות של הכל הוא רדף גם אחרי כבוד הכהונה. כנגד זה דתן ואבירם לא ייחסו חשיבות יתירה למשרת הכהונה ולכבודה. גם בפסוק יז אין הם מנויים בין מקריבי הקטורת. נזכרים שם בפירוש רק מאתיים וחמשים האיש וקרח ואהרן. כנגד זה עינם היתה צרה במעמדו המדיני של משה והם נצטרפו לקרח רק מתוך ההנחה ששיגו את מטרותם בדרך זו, שכן אם יערערו את האימון בשליחותו של משה על פי ה', כבר ישמטו את היסוד מתחת עצם מעמדו בעם:

ב- דתן ואבירם

רמב"ן במדבר פרק טז פסוק יב

(יב) וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם - הנה דתן ואבירם הם היו בעלי המחלוקת הזו כקרח, כמו שאמר ויקח קרח ודתן ואבירם ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל וגו', שהם המקהילים אותם על משה ועל אהרן. והנה משה דבר אל קרח ואל כל עדתו, ואמר לו עוד (פסוק יא) אתה וכל עדתך, כי אליו דבר תחלה כי הוא הגדול בהם. והנה הנועדים היו עדת דתן ואבירם גם כן, ולכך רצה עתה לדבר גם עמהם ולהזהירם על עצמם ועל כל הנועדים שהם עדתם ולפייס אותם בדברים טובים דברים נחומים לישראל, כי דבריו עם קרח פיוס לבני לוי לבדם. וטעם "וישלח", כי הלכו מלפניו בדברו עם קרח, ואחרי כן ויאמר משה אל קרח (פסוק ח) אשר היה עודנו עומד לפניו שם, או מפני שהיה קרח לוי עומד במחנה לוי סמוך לאהל משה, כי כל זה היה ביום הראשון כאשר אמר אתה והם ואהרן מחר (פסוק טז), והוא הבקר שאמר להם (פסוק ה) בקר וידע ה' את אשר לו: ויתכן שהיו דתן ואבירם נשיאי עדה חשובים מאון בן פלת, ואם היו הם מתרצים אליו היה און הולך אחר עצתם, על כן לא שלח אליו. והנה לא בא, ולא היה עמהם ולא עם עדת קרח, כי הלך מלפניו כשהלכו להם דתן ואבירם כאשר נתוכח עם קרח ולא הושב שם, שכבר חזר בו בעצת אשתו שהצילתו כמאמר רבותינו (סנהדרין קט ב). כי הנה הכתוב לא הזכירו שנבלע עם דתן ואבירם, והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' במקריבי הקטרת, כי היו חמשים ומאתים מלבד ארבעה הנזכרים תחלה:

ג- הקרב על דעת הקהל:

במדבר פרק טז

(יט) ויקהל עליהם קרח את כל העדה אל פתח אהל מועד וירא כבוד יקוק אל כל העדה: פ (כ) וידבר יקוק אל משה ואל אהרן לאמר: (כא) הַבְּדִלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְאֲכֹלָה אֹתָם כְּרָגַע: (כב) ויפלו על פניהם ויאמרו אל אלהי הרוחת לכל בשר האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף: (כג) וידבר יקוק אל משה לאמר: (כד) דַּבֵּר אֶל־הָעֵדָה לֵאמֹר הָעֵלּוּ מִסַּבִּיב לְמִשְׁכַּן־קֹרַח דָּתָן וְאַבִּירָם: (כה) וַיִּקַּם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל־דָּתָן וְאַבִּירָם וַיִּלְכּוּ אַחֲרָיו זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: (כו) וַיִּדְבֹר אֶל־הָעֵדָה לֵאמֹר סוּרוּ נָא מֵעַל אֱהִלֵי הָאֲנָשִׁים הַרְשָׁעִים הָאֵלֶּה וְאַל־תִּגְעוּ בְכָל־אִשֶּׁר לָהֶם פֶּן־תִּסָּפוּ בְּכָל־חַטָּאתָם: (כז) וַיַּעֲלוּ מֵעַל מִשְׁכַּן־קֹרַח דָּתָן וְאַבִּירָם מִסַּבִּיב וְדָתָן וְאַבִּירָם יָצְאוּ נֹצְבִים פָּתַח אֱהִלֵיהֶם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וְטַפָּם: (כח) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּזֹאת תִּדְעוּן כִּי־יִקּוֹק שִׁלַּחֲנִי לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה כִּי־לֹא מִלִּבִּי: (כט) אִם־כְּמוֹת כָּל־הָאָדָם יִמְתּוּן אֵלֶּה וּפְקַדְתָּ כָּל־הָאָדָם יִפְקַד עֲלֵיהֶם לֹא יִקּוֹק שִׁלַּחֲנִי: (ל) וְאִם־בְּרִיאָה יִבְרָא יִקּוֹק וּפְצַתָּה הָאֲדָמָה אֵת־פִּיהָ וּבִלְעָה אֹתָם וְאֵת־כָּל־אִשֶּׁר לָהֶם וַיִּרְדּוּ חַיִּים שְׂאֵלָה וַיִּדְעֹתָם כִּי נֶאֱצְוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֵת־יִקּוֹק:

רשב"ם במדבר פרק טז פסוק כה

(כה) וילך אל דתן ואבירם - אולי יחזרו בתשובה:

רש"י הירש במדבר פרק טז פסוק כה

דתן ואבירם - יותר משאר כל המורדים - חטאו למשה במישרין, אך משה שקד להציל דוקא אותם והשתדל עד הרגע האחרון של ההכרעה להחזיר אותם למוטב.

אבן עזרא במדבר פרשת קרח פרק טז פסוק כח
(כח) לעשות את כל המעשים - להחליף הבכורים בלויים. ודע, כי דבר גדול היה ומכעיס לאשר
איננו מאמין להסיר הבכורים מכהונתם, ולהשיב המעלה למשפחת משה לבדו. וכל זה היה
בעבור מעשה העגל, כי ויעלו עולות ויגשו שלמים (שמות לב, ו) - הבכורים העלום, כי הם היו
לבדם הכהנים, ובני לוי הרגו עובדי העגל. ויש בכאן שאלה ותשובתה בפרשת וילך משה:

רש"י הירש במדבר פרשת קרח פרק טז פסוק כח
(כח) את כל - המעשים האלה מתייחס, כנראה, לכל פעילותו שעד כה ולא רק לדברים
המיוחדים שנזכרו על ידי המורדים: העלאת אהרן לדרגת כהונה וגזירת הכלייה במדבר
שנגזרה על אותו דור.

הסיבה לענישה החמורה:

מלבי"ם במדבר פרשת קרח פרק טז פסוק כח
ויאמר משה בזאת תדעון, באשר יפלא מאד על מעשה הלזו שעשה משה ויפלו עליה שתי
שאלות גדולות, א' משה שהיה תמיד מליץ ישר לבני ישראל וגם כשחטאו חטאים גדולים כמו
בעגל ובמרגלים עמד בפרץ להשיב חמתו מהשחית, איך עתה שחטאו נגד כבודו וכבוד אחיו
שחת רחמיו וגזר עליהם שימותו תיכף ולא בקש שיאריך להם ה' אפוא עד שיחזרו בתשובה,
כאלו כבודו וכבוד כהונתו אחיו גדול בעיניו מכבוד שמים. ב' גם אם ראה שראוי שיענשו תיכף
למה רצה שבריאה יבוא ה' ופצתה האדמה את פיה שהיה נס גדול קרוב לבריאת יש מאין כמו
שית', ולא בחר שימותו תיכף במגפה כמו שמתו המרגלים ולמה יעשה נס הגדול הזה מבלי
צורך, לכן באר להם משה שאינו עושה זאת למען כבודו וכבוד אחיו, רק שדבר זה י"ל צורך גדול
אל קיום האמונה בתור' ובנצחיותה לדור זה ולדורות הבאים, כי היסוד העקר שבו תלוי
התאמתות התורה וקיומה לדור דורים הוא מה שירד ה' לעיני כל ישראל על הר סיני באותות
ובמופתים וכולם שמעו מפי הקדש פנים בפנים שהוא ממנה את משה שיהיה שלוחו לתת
להם תורה ומצוה קיימים לעולמים וצוה שיאמינו לכל המצות שיצוה להם משה מפי ה',
שכלם מצות אלהים חיים ולא מצות אנשים שבדאם מלבו, ובאשר כ"ז נעשה בפומבי לפני
ששים רבוא שראו זאת בעיניהם ושמעו באזניהם ולא היה אז שום חולק ומכחיש את הדברים
האלה, ומהם באה הקבלה הנאמנה אל בניהם אחריהם עד שדומה לכל דור יבא כאלו עמד
במעמד הנבחר ההוא ושמע וראה כ"ז באזניו ובעיניו מבלי חולק. אולם אחר שעמדה העדה
הרעה הזאת עדת קרח עוד בעוד משה חי להכחיש את שליחותו ונבואתו שבזה הכחישו את
התורה בכללה, כי כמו שאמרו על שליחות הכהונה והלויה שמשה עשה זאת מדעתו כן נוכל
לאמר על כל התורה אשר שם לפני ב"י, וא"כ נפל יסוד אמונת התורה גם בדור משה וכ"ש
לדורות הבאים, כי יאמרו שהלא גם בדור המדבר לא כלם הסכימו אל אמתתה ונמצאו
מכחישים וחולקים עליה שמשה בדא אותה מלבו ולא ה' שלחהו, וא"כ אין אמתת קבלתה
מקוימת מכל עדי ראייה, אחר שהיתה עדות מוכחשת מכת אחרת ולא נתברר עם מי הצדק,
וא"כ כמו שירד ה' על הר סיני במופתים גדולים שהיו דומים כבריאת יש מאין בעת נתינת
התורה כדי לקיים אמתתה לדור דורים, כן מן ההכרח עתה שעמדו כת מינים המכחישים
אותה לקיים אמתתה ולברר כי שקר תרמיתם ג"כ ע"י אות גדול שיהיה דומה כבריאת יש מאין.
וז"ש בזאת תדעון כי ה' שלחני ר"ל צריך אני לעשות המופת הזה למען שתדעון שה' שלחני, כי
לא מלבי, שבזה יתברר שכל התורה והמצוות והמעשים שעשיתי בכלם אני שליח מאת ה',